

Категорія справи № 761/15172/17: Цивільні справи (до 01.01.2019); Позовне провадження; Спори, що виникають із сімейних правовідносин.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 28.07.2019. Оприлюднено: 29.07.2019.

Дата набрання законної сили: 25.07.2019

Номер судового провадження: 61-10115св19

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

25 липня 2019 року

м. Київ

справа № 761/15172/17-ц

провадження № 61-10115св19

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду: Бурлакова С. Ю. (суддя-доповідач), Зайцева А. Ю., Коротенка С. В.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

відповідач - ОСОБА_2 ,

третя особа - служба у справах дітей Шевченківської районної в м. Києві державної адміністрації,

розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 на рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 03 серпня 2018 року у складі судді Рибак М. А. та постанову Київського апеляційного суду від 16 квітня 2019 року у складі колегії суддів: Головачова Я. В., Вербової І. М.,

Шахової О. В.,

ВСТАНОВИВ:

Короткий зміст позовних вимог

У травні 2017 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу та визначення місця проживання дитини, обґрунтовуючи свої вимоги тим, що 11 серпня 2006 року вона зареєструвала шлюб з ОСОБА_2 ІНФОРМАЦІЯ_1 у них народилася донька ОСОБА_3 . Позивач зазначає, що сімейне життя у них не склалося, шлюбні відносини фактично припинені, подальше спільне проживання та збереження шлюбу неможливе.

Посилаючись на викладене, ОСОБА_1 просила суд розірвати шлюб, укладений між нею та ОСОБА_2 , зареєстрований 11 серпня 2006 року відділом державної реєстрації актів цивільного стану Подільського районного управління юстиції у м. Києві, актовий запис № 615; визначити місце проживання малолітньої ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , разом з матір'ю ОСОБА_1 .

Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням Шевченківського районного суду м. Києва від 03 серпня 2018 року позов ОСОБА_1 задоволено. Розірвано шлюб, укладений між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 , зареєстрований 11 серпня 2006 року відділом державної реєстрації актів цивільного стану Подільського районного управління юстиції у м. Києві, актовий запис № 615. Визначено місце проживання дитини ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , із її матір'ю ОСОБА_1 . Стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 судовий збір в сумі 1 280 грн.

Ухвалюючи рішення про визначення місця проживання неповнолітньої

ОСОБА_3 разом з її матір'ю ОСОБА_1 , суд першої інстанції виходив з того, що це буде якнайкраще відповідати інтересам дитини.

Короткий зміст судового рішення суду апеляційної інстанції

Постановою Київського апеляційного суду від 16 квітня 2019 року рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 03 серпня 2018 року залишено без змін.

Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції та вважав, що рішення суду першої інстанції відповідає обставинам справи, ухвалене з дотриманням норм матеріального і процесуального права і не може бути скасоване з підстав, викладених в апеляційній скарзі.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

У касаційні скарги, поданій до Верховного Суду у травні 2019 року,

ОСОБА_2 , посилаючись на порушення судами норм процесуального права й неправильне застосування норм матеріального права, просить рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 03 серпня 2018 року та постанову Київського апеляційного суду від 16

квітня 2019 року скасувати в частині визначення місця проживання дитини ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , з матір'ю ОСОБА_1 та ухвалити в цій частині нове рішення, відповідно до якого визначити місце проживання дитини, ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , з батьком ОСОБА_2

В частині розірвання шлюбу рішення Шевченківського районного суду

м. Києва від 03 серпня 2018 року та постанова Київського апеляційного суду від 16 квітня 2019 року не оскаржуються.

Короткий зміст вимог відзиву на касаційну скаргу

27 червня 2019 року до Верховного Суду надійшов відзив ОСОБА_1 на касаційну скаргу ОСОБА_2 , в якому заявник просить касаційну скаргу залишити без задоволення, а оскаржувані судові рішення - без змін.

Аргументи учасників справи

Доводи особи, яка подала касаційну скаргу,

Обґрунтовуючи касаційну скаргу, ОСОБА_2 зазначає, що поза увагою судів першої та апеляційної інстанцій залишились його доводи, які підтверджують доцільність визначення місця проживання дитини разом із батьком. Суди у порушення принципу змагальності сторін взяли до уваги тільки доводи позивача. У порушення положень СК України судами не була взята до уваги думка дитини.

Крім того вказує, що визначення місця проживання дитини з ним відповідатиме найкращим інтересам дитини.

Доводи особи, яка подала відзив на касаційну скаргу,

У відзиві на касаційну скаргу ОСОБА_2 , ОСОБА_1 заперечує проти задоволення вказаної касаційної скарги та зазначає, що суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованих висновків про визначення місця проживання дитини з нею, що відповідає найкращим інтересам дитини, оскаржувані судові рішення ухвалено з додержанням норм матеріального й процесуального права, підстави для їх скасування відсутні.

Надходження касаційної скарги до суду касаційної інстанції

Статтю 388 ЦПК України передбачено, що судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд.

Ухвалою Верховного Суду у складі судді Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 травня 2019 року відкрито касаційне провадження в указаній справі та витребувано цивільну справу № 761/15172/17-ц з Шевченківського районного суду м. Києва.

Фактичні обставини справи

Судами встановлено, що з 11 серпня 2006 року ОСОБА_1 та

ОСОБА_2 перебувають у зареєстрованому шлюбі.

ІНФОРМАЦІЯ_1 у них народилася донька ОСОБА_3 .

Згідно з висновком Шевченківської районної в м. Києві державної адміністрації в особі органу опіки та піклування від 29 листопада 2017 року № 109/05/40-11740 щодо спору про визначення місця проживання дитини ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , враховуючи рішення комісії з питань захисту прав дитини при Шевченківській районній в м. Києві державній адміністрації від 22 листопада 2017 року (протокол № 27), керуючись інтересами дитини, доцільним є визначення місця проживання малолітньої ОСОБА_3 з матір'ю. При цьому вказано, що батько повинен приймати активну участь у її вихованні.

Професійним висновком кандидата психологічних наук ОСОБА_4. щодо перебігу психологічної роботи з дитиною ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , на базі «зеленої кімнати» Солом'янського УП ГУНП у м. Києві від 19 березня 2018 року встановлено, що дитина не є жертвою психологічного, фізичного чи сексуального насильства з боку батька ОСОБА_2 , також вона не є жертвою маніпуляцій з його боку. Проте вона включена в систему психологічного страху батька щодо ймовірності втрати дитини внаслідок його розлучення з дружиною (нормального чи патологічного, що можна визначити лише при психологічному дослідженні самого батька). Маючи з батьком тісний емоційний зв'язок, дитина свідомо та несвідомо буде робити все, щоб залишитися з ним, що є для неї «базовою умовою виживання». У результаті дослідження не було виявлено системних насильницьких дій з боку матері ОСОБА_1 щодо дитини. Проте дитиною описуються локальні випадки фізичного насильства, що більше схожі на нещасні випадки, які обумовлені неухважністю матері та її недостатнім вмінням конгруентно взаємодіяти з дитиною (або, можливо, низьким емоційним інтелектом, що потребує додаткового психологічного дослідження самої матері). Дана родина потребує екстреної психологічної допомоги (не залежно від того, чи будуть вони жити разом, чи ні).

У результаті нестабільності сімейної системи, дитині має бути забезпечене подальше спостереження за її розвитком та психологічна підтримка фахівця.

З пояснень ОСОБА_2 встановлено, що він працює помічником ремонтного відділу взуття (станом на час ухвалення рішення судом першої інстанції).

ОСОБА_1 працює в зубопротезній лабораторії «Дентстудіо». Також їй на праві приватної власності належать квартира АДРЕСА_1 та квартира АДРЕСА_2 .

Крім того, судом встановлено, що з 13 квітня 2018 року малолітню ОСОБА_3 було влаштовано в Центр соціально-психологічної реабілітації дітей № 1 Служби у справах дітей та сім'ї виконавчого органу Київської міської ради (на підставі розпорядження Шевченківської районної в м. Києві державної адміністрації від 16 березня 2018 року № 138).

В суді апеляційної інстанції була заслухана малолітня ОСОБА_3

з приводу визначення її місця проживання, проте суд дійшов висновку, що встановити дійсне волевиявлення дитини не вбачається можливим, оскільки дитина переживає сильне душевне хвилювання через ситуацію, яка склалася в сім'ї та не може об'єктивно визначитись з ким із батьків бажає проживати.

Позиція Верховного Суду

Відповідно до частини третьої статті 3 ЦПК України провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, вирішення справи.

Згідно із положеннями частини другої статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Перевіривши доводи касаційної скарги та матеріали справи, колегія суддів дійшла висновку, що касаційна скарга задоволенню не підлягає.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд

Частинами першою, другою статті 400 ЦПК України передбачено, що під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Згідно з частиною першою статті 402 ЦПК України у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням статті 400 цього Кодексу.

У статті 141 СК України встановлено, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини, крім випадку, передбаченого частиною п'ятою статті 157 цього Кодексу.

Відповідно до частин першої, другої статті 161 СК України, якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини.

У частині першій статті 3 Конвенції про права дитини закріплено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Відповідно до частин першої, другої статті 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її місця проживання.

Таким чином, з досягненням десятирічного віку у дитини з'являється право не тільки бути вислуханою і почутою, але й право брати активну участь у вирішенні своєї долі, зокрема, у визначенні місця проживання. Лише в разі збігу волі трьох учасників переговорного процесу - матері, батька, дитини можна досягти миру і згоди.

Аналогічні положення закріплені у статті 12 Конвенції про права дитини, згідно з якою держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Відповідно до статті 6 Європейської конвенції про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року під час розгляду справи, що стосується дитини, перед прийняттям рішення судовий орган надає можливість дитині висловлювати її думки і приділяє їм належну увагу.

З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства. Закріплення цього права підкреслює, що дитина є особистістю, з думкою якої потрібно рахуватись, особливо при вирішенні питань, які безпосередньо її стосуються.

Ухвалюючи рішення у справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року, Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) вказав, що при визначенні найкращих інтересів дитини у конкретній справі необхідно брати до уваги два міркування: по-перше, у найкращих інтересах дитини зберегти її зв'язки із сім'єю, крім випадків, коли доведено, що сім'я непридатна або неблагополучна; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

У зазначених справах ЄСПЛ не визначав обов'язкового врахування судами принципу 6 Декларації прав дитини.

Положення Конвенції про права дитини про те, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (стаття 3), узгоджуються з нормами Конституції України та законів України, тому саме її норми зобов'язані враховувати усі суди України, розглядаючи справи, які стосуються прав дітей.

У зв'язку з наведеним Велика Палата Верховного Суду у справі

№ 61-327цс18 у постанові від 17 жовтня 2018 року відступила від висновків Верховного Суду України, висловлених у постановках від 14 грудня 2016 року у справі № 6-2445цс16 та від 12 липня 2017 року у справі № 6-564цс17, щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, а саме статті 161 СК України та принципу 6 Декларації прав дитини про обов'язковість брати до уваги принцип 6 Декларації прав дитини стосовно того, що малолітня дитина не повинна, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю. Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що при визначенні місця проживання дитини першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини в силу вимог статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року.

Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій щодо визначення місця проживання дитини з матір'ю. Ухвалюючи рішення про задоволення позову, суди першої й апеляційної інстанцій виходили з найкращих інтересів дитини та правильно врахували необхідність материнської турботи щодо дитини, а також інші встановлені у справі фактичні обставини.

Надаючи у вказаній справі оцінку дотриманню критерію безпеки та захищеності дитини, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що проживання дитини разом з матір'ю, яка створила необхідні умови для її проживання, є саме тією безпекою і захищеністю, яку потребує дитина у її віці.

Колегія суддів зазначає, що вимога касаційної скарги про визначення місця проживання дитини із заявником не може бути задоволена, оскільки ОСОБА_2 не звертався до суду із зустрічним позовом про визначення місця проживання дитини, а суд захищає цивільні права та інтереси осіб не інакше як за їх зверненням (частина перша статті 16 ЦК України у редакції, чинній на час ухвалення оскаржуваних судових рішень, чинний ЦПК України також містить норму аналогічного змісту).

Доводи касаційної скарги про те, що суди попередніх інстанцій не звернули увагу на докази, які свідчать про бажання самої дитини проживати разом із батьком колегією суддів не можуть бути визнані обґрунтованими та відхиляються. Вказані доводи заявника були предметом розгляду в суді апеляційної інстанції та не знайшли свого підтвердження.

Інші наведені у касаційній скарзі доводи зводяться до незгоди з висновками судів попередніх інстанцій щодо встановлення обставин справи та тлумачення норм матеріального й процесуального права на свій розсуд, містять посилання на факти, що були предметом дослідження й оцінки судами, які їх обґрунтовано спростували. В силу вимог статті 400 ЦПК України суд касаційної інстанції не вправі встановлювати нові обставини та переоцінювати докази.

Європейський суд з прав людини вказав, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення (CASE OF SERAVIN AND OTHERS v. UKRAINE, рішення від 10 лютого 2010 року).

Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

З урахуванням вказаного вище, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення в частині вирішення вимог про визначення місця проживання дитини без змін, оскільки доводи касаційної скарги висновків судів не спростовують.

Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 03 серпня 2018 року та постанова Київського апеляційного суду від 16 квітня 2019 року в частині вирішення вимог про розірвання шлюбу сторонами не оскаржуються та не є предметом розгляду у Верховному Суді.

Щодо судових витрат

Відповідно до підпункту «в» пункту 4 частини першої статті 416 ЦПК України суд касаційної інстанції повинен вирішити питання про розподіл судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції.

Оскільки касаційну скаргу залишено без задоволення, підстав для нового розподілу судових витрат, понесених у зв'язку з розглядом справи у суді першої та апеляційної інстанції, а також розподілу судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції, немає.

Керуючись статтями 400, 401, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду,

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення.

Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 03 серпня 2018 року та постанову Київського апеляційного суду від 16 квітня 2019 року в частині вирішення позовних вимоги про визначення місця проживання дитини залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає.

Головуючий С. Ю. Бурлаков Судді: А. Ю. Зайцев Є. В. Коротенко